

Szegedi Tudományegyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola
Medievisztika Program

Az Északnyugat-Jászság 11–15. századi településtörténetének vázlata

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Készítette:
Kiss-Bíró Gyöngyvér

Témavezető:
Liptovszkyné dr. habil. Wolf Mária

Szeged
2021

Témaválasztás

Munkánk során az Északnyugat-Jászság 11–15. századi településtörténetével kapcsolatos adatokat gyűjtöttük össze, mind történeti, mind régészeti vonalon. A témaválasztást indokolja, hogy erre a területre és időszakra vonatkozóan a történeti és régészeti adatokat is áttekintő és elemző, monografikus jellegű munkák csak a korábbi – addig megismert – adatokat foglalták össze, s nem kifejezetten az adott időszak vizsgálata volt a céljuk. Ugyanakkor a több más megye esetében rendelkezésünkre álló MRT kötet sem született ezidáig Jász-Nagykun-Szolnok megye, vagy akár legalább a Jászság vonatkozásában.

A kutatás térbeli határát a Jászság északnyugati felében jelöltük meg. Ezt a választást jelentős mértékben befolyásolta az a körülmény, hogy egy 2007-es, Jászfényszaru–Samsung parkoló / Szőlők alján végzett feltárás anyagának feldolgozására nyílt lehetőségünk dr. Kertész Róbert ásatásvezető jóvoltából, továbbá a Jászságnak ezen az északi részén tárták fel azon négyszállási temetőket, melyek hagyatéka (legalábbis részben) az eddigi kutatások alapján a korai beköltöző jász etnikumhoz köthető. Az északnyugat-jászsági mikrorégió vizsgálatát emellett történeti érvek is indokolták, mivel a kutatók egy része szerint a jászok első hulláma a Jászság északi részén, Árokszállás, Négyszállás, Apátiszállás és Kisér területén telepedett le; másrészt pedig a 15. században négy itt található település (Berényszállás, Négyszállás, Fényszaru, Árokszállás) alkotott egy széket. Északnyugaton Jászfényszaru, északon Jászágó, északkeleten Jászárokszállás, délkeleten Jászdózsa, délen Jászberény, délnyugaton Jászfelsőszentgyörgy határáig terjed a vizsgált mikrorégió. A terület déli határvonalát a Zagyva és a Tarna elágazása alapján húztuk meg. A kutatás által érintett időintervallumot a 11–15. században határoztuk meg. Ennek keretében tanulmányozhatók az Árpád-kori települések, illetve a tatárjárás északnyugat-jászsági területekre gyakorolt hatása, míg a 14–15. század esetében már jóval több írott forrással rendelkezünk, melyek segítik a késő középkori települések beazonosítását, történetük felvázolását, végül pedig a jász szék(ek) kialakulásának folyamatával fémjelvezhető a kutatás által érintett nagyjából félezer év záró időszaka.

Célkitűzés, módszertan

A kutatásra kijelölt terület eddig viszonylag kevés figyelmet kapott a középkor vonatkozásában. A témában született munkák megjelenése óta már évek, olykor évtizedek teltek el, melynek során további adatok láttak napvilágot. Mindezt szem előtt tartva a disszertáció keretében áttekintést, összefoglalást kívánunk adni a vizsgált területre és korszakra vonatkozóan, ezáltal a kutatás és az érdeklődők elé tárva jelenlegi ismereteinket. Az adatgyűjtés során elsősorban a jászberényi Jász Múzeum, valamint a szolnoki Damjanich János Múzeum gyűjteményében őrzött, kutatható régészeti leletanyagokra és adattári dokumentumokra, terepbejárási eredményekre, továbbá a közhiteles régészeti lelőhely-nyilvántartásban, a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti adatbázisában, valamint a témához kapcsolódó szakirodalomban közreadott adatokra építhettünk.

További adatforrást jelentettek a terület középkori történetéhez kapcsolódó oklevelek. Az egykori településekre vonatkozóan gyűjthető adatok mind minőségükben, mind mennyiségükben nagyon változók, ezért az összevetésük nem mindig problémamentes. Ugyanakkor az eddig felgyűjtött információk teljes számbavétele mindenképp szükséges ahhoz, hogy legalább vázlatos összefoglalót adhassunk az Északnyugat-Jászság 11–15. századi településtörténetéről. A disszertáció keretében a vizsgált mikrorégióra vonatkozó történeti és régészeti adatok felgyűjtése mellett a Jászfényszaru–Samsung parkoló / Szőlők alja lelőhelyen feltárt Árpád-kori településrészlet, valamint az innen származó leletanyag részletes elemzésére nyílt lehetőségünk.

A rendelkezésre álló régészeti adatok és történeti források

Kutatómunkánk alapján jelenleg összesen 85 középkori régészeti lelőhely ismert a vizsgált területen. Ezek túlnyomó többsége településnyom, kisebb számban azonban középkori temető és templom, négy éremlelet, valamint egy vár is található az Északnyugat-Jászságban. A 11–13. századot illetően írott forrásokra nem, vagy csak elvétve támaszkodhatunk. A most vizsgált területen 14 településről, birtokról tudunk, amelyeket név alapján ismerünk a 13–15. századi oklevelekből, illetve olykor későbbi, török adóösszeírásokból. A 15. század első felében, Zsigmond király uralkodása alatt már több jászsági falu, szállás és pusztaság is feltűnik az írott anyagban.

Jászfényszaru–Samsung parkoló / Szőlők alja

A lelőhely és a feltárt régészeti jelenségek ismertetése

A Jászfényszaru északkeleti határában található Szőlők alján 2007-ben végeztek megelőző feltárást a Damjanich János Múzeum munkatársai dr. Kertész Róbert vezetésével. Az ásatás a Samsung gyár kamionparkolójának létesítése miatt vált szükségessé. A több mint 30.000 m² nagyságú ásatási területen 309 objektumot tártak fel. A régészeti jelenségek többsége egy Árpád-kori településhez tartozott, azonban néhány szarmata objektum és pár őskori lelet is napvilágot látott. A disszertációban az itt feltárt Árpád-kori falurészlet házait, fontosabb egyéb építményeit (kültéri kemencék, karámok, árokrendszerek stb.), valamint a belőlük származó leleteket mutattuk be. A településrészlet kiterjedéséről elmondható, hogy a feltárási szelvény széle nyugaton több házat is félbevágott, így bizonyos, hogy a telep még folytatódik ebben az irányban. A terület délnyugati szélén árokrendszerek húzódnak, ezek némileg elkülönülnek a többi objektumtól, talán már a telep határát jelezhetik. Északi irányban árkok és gödrök találhatóak a feltárt felszín peremén, de ezek is 15–20 m-rel távolabb helyezkednek el a centrumtól. A telepet a gyárterület határolja keleti-délkeleti irányból. 2012 őszén a 2007-es ásatási szelvénytől nyugatra eső szántóföldön, továbbá a délről szomszédos homokháton, az Ószőlő II. megnevezésű lelőhelyen végeztünk helyszíni szemlét. A felszíni leletek megerősítették a feltevést, miszerint a falu egy része még feltáratlan, valamint feltételezhető, hogy Ószőlő II. és Szőlők alja esetleg ugyanazon település nyomait őrzi.

A feltárt Árpád-kori településrészlet 69 árkot, 45 épületet, 9 kültéri kemencét, 3 kültéri / ideiglenes tűzrakó helyet, 2 karámot, valamint 10 cölöphelyként azonosított objektumot foglalt magába. Fontos megemlíteni, hogy egyetlen kút sem került elő az ásatás során, sem az Árpád-kor, sem pedig a korábbi korok idejéből, ami alapján vagy a környezetben fellelhető természetes vizek biztosították a vízszükségletet, vagy a faluhoz tartozó kút/kutak még a feltáratlan területeken helyezkednek el.

Házak

A házak esetében a házgödröket, a szerkezeti megoldásokat, a falazatot, a bejáratot, a padlót, a tüzelőberendezéseket, valamint a berendezési elemeket vizsgáltuk. A jászfényszarui épületek földbemélyítésének mértékét az eredeti járószint ismerete nélkül nem lehet megállapítani, de megfigyelt jelenségek alapján feltehetően gödör-, illetve felszíni, kis mértékben földbesüllyesztett házakkal számolhatunk. A házgödrök alapterülete 5,04 és 19,32 m² között változott, átlagosan 9,96 m² volt. Az épületek szerkezetét tekintve hét csoportba soroltuk az objektumokat a tetőt tartó oszlopok száma és elhelyezkedése alapján: két ágasfa a két rövidebb vagy hosszabb oldalon; három ágasfa a ház középtengelyében; egy vagy két oszlop az egyik rövidebb, vagy hosszabb oldalon; egy oszlop középen; négy oszlop az oldalak közepén és egy vagy két oszlop a ház közepe táján; oszlop nélküli házak; pontosabban nem meghatározható szerkezetek. Minden ház rendelkezett tüzelőberendezéssel, amely általában tapasztással, illetve részben vájással készült, szögletes vagy kerekded, ovális formájú volt. Két épületben (16. és 18. ház) megfigyelhető volt két-két nagyobb kerek, olykor enyhén négyszögletesedő gödör, melyek a párhuzamok alapján feltehetően tárolóhelyként szolgálhattak.

Kültéri kemencék

Összesen 9 kültéri kemence került elő Szőlők alján. Formai kialakításukat tekintve az 1, 5, 6, 8. és 9. szabadtéri kemencék az aknakemencék csoportjába sorolhatók. A 9. kemence lejárata lépcsős kialakítású. A 3. kültéri kemencénél nagy méretű hamusgödört ástak és egy oszlophely is megfigyelhető, ami tető meglétére utalhat. Funkciójukat tekintve egy részük (pl. 4. kültéri kemence) feltehetően füstölőként szolgálhatott. Ezek az objektumok többnyire a szélső lakóépületek környékén, illetve a centrum árkokkal szabdaltnál déli periferiáján kaptak helyet. Méri István megfigyelései szerint más településeknél is többnyire a falu két szélén helyezkedtek el az ilyen jellegű objektumok, így a feltárás területének keleti részén található kültéri kemencék (összesen 7) talán már a település határának közelségét jelezhetik.

Kültéri tűzhelyek

3 objektum esetében az átégett részek, valamint a hamus, faszenes, olykor paticspöttyös betöltés alapján feltételezhető, hogy egyfajta ideiglenes tüzelő helyként szolgáltak. Formájuk kerek, illetve négyszögletes, átmérőjük 50–100 cm között változik. Elhelyezkedésüket tekintve megfigyelhető, hogy a 2. és 3. tűzhelyet is egy-egy árokban alakították ki.

Vermek, gödrök

Az ásatás során napvilágot látott objektumok közül 103 verem, illetve gödör tartozhatott elhelyezkedése, valamint leletanyaga alapján az Árpád-kori településhez. A házak környezetében található, többnyire szabályos kör vagy négyszögletes formájú vermek a településszerkezet vonatkozásában is érdekesek lehetnek. Az ebből a szempontból kulcsfontosságú 28 objektum közül összesen 11 tartalmazott régészeti leletanyagot, de többnyire ez is csak pár kerámiatöredéket jelentett. Ez arra utalhat, hogy ezek a vermek élelemtárolásra szolgáltak és később sem használták őket túl gyakran hulladékgyűjtésre. Habár leletanyag nem került elő belőle, egy esetben elhelyezkedése alapján kétség kívül a 18. házhoz lehet kötni egy téglalap alakú vermet, melyet újkori néven „gödörpince”-nek tarthatunk.

Árkok

A feltárt településrészleten számos árokszakas látott napvilágot, melyeket 69 árokhoz tudunk kötni. A jászfényszarui árkok többnyire vízelvezető és határoló szerepet tölthettek be, de azt sem tartjuk kizártnak, hogy olykor kettős funkciót láttak el. Több ároknál (2, 6, 7, 24, 56. árok) is felmerült az általuk és más árokszakasok által körülkerített négyszögletes területek alapján, hogy határoló szerepet töltöttek be. A 12. árok elhelyezkedése, illetve a településrészlet ezen területén feltárt objektumoknak a többi területhez képest viszonylag alacsony száma talán már a település déli határát jelölheti.

Karámok

Az Árpád-kori település centrumának északi szélén látott napvilágot a 2 karámként értelmezhető, négyszögletes területet körülölelő, többszörös árokrendszer. Az 1. karám belterülete 441–462 m² míg a 2. karámé kb. 405–472 m² lehetett. Az 1. karám bejárata a délkeleti sarokban lehetett, a 2. karám bejárata egyértelműen látható az északkeleti sarokban. Az itt található oszlophely az egykori kapuhoz tartozhatott. A karámok területének mérete alapján valószínűleg nagyobb állatok, talán lovak vagy szarvasmarhák tartására használhatták ezeket. Az állatcsontanyag alapján mindkét említett faj jelenlétével számolhatunk.

Kerámia

A leletanyag legnagyobb részét a kerámiatöredékek teszik ki, csupán egy ép, egy kiegészített, illetve egy kiegészíthető fazék került elő. A kerámiaanyag általános jellemzőit, a tipológiai csoportokat, a díszítési módokat, a fenékbélyeges, valamint a fehér kerámiákat vizsgáltuk. Utóbbi kerámia csoportoknál Jász-Nagykun-Szolnok megye területére is kitekintést tettünk.

Az összes jászfényszarui (biztosan Árpád-kori) kerámiáról elmondható, hogy lassú, kézzel hajtott korongon készültek, gyorskorongra utaló egyértelmű nyomok nem fordultak elő. Kerámiatípust tekintve a fazekak domináltak, s ezek formáját követik a nagyobb méretű edények is, melyek fazékként és / vagy tárolóedényként funkcionálhattak. Kis számban fordultak elő

bográcsokból származó töredékek, néhány példánnyal képviseltették magukat a palackok, valamint egy-két töredék esetében felmerült, hogy tálhoz vagy csészéhez tartozott.

A kerámiák között viszonylag sok díszítettet találunk, de vannak teljesen díszítetlen és jellegtelen töredékek is. A jellemző díszítési módok kombinációit többnyire a 12–13. századi formát mutató edényeken, illetve gyakran fehér kerámiákon lehetett megfigyelni. A jászfényszarui kerámiák alapján a korábbi és a későbbi díszítési módok egy ideig párhuzamosan jelen voltak egymás mellett, olykor ötvöződtek is egymással, de bizonyos tendenciák – mint például a csigavonaldíszítés dominanciája a késő Árpád-korban, vagy a hullám- és vonalköteg használatának csökkenése – azért így is kimutathatók.

Jász-Nagykun-Szolnok megye területén jelenleg 18 lelőhelyről ismerünk 10–14. századi fenékbélyeges edényt. Jászfényszaru–Szőlők alján mindössze 15 töredék és a 3 ép, illetve kiegészíthető edény esetében látható fenékbélyeg vagy annak részlete. Motívumaik között ugyan akadnak hasonlóságok, de csak két töredéknél figyelhető meg teljesen azonos minta. Véleményünk szerint több tényező is arra utal, hogy a fenékbélyegek szimbolikus jelentéssel bírtak, s nem értelmezhetők mester- vagy tulajdonjegyként.

Jász-Nagykun-Szolnok megyéből a kutatás jelen állása szerint 54 lelőhelyről adatolható 12–14. századi fehér kerámia – értve ez alatt minden színárnyalatot. Az eddigi eredmények alapján a fehér kerámia, pontosabban a fehér szín elérésére törekvő edények már a 12. század második felében felbukkannak a megye területén. A századfordulótól a fehérre égetett kerámia az egyik legjellegzetesebb fazekas terméké vált, mely – ha olykor kisebb mennyiségben is – valamennyi késő Árpád-kori lelőhelyen megtalálható a vizsgált régióban. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei lelőhelyek – különösen a Jászság – esetében az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy bár nyersanyagváltás történt, a fazekas tradíciók (formák, díszítések stb.) nem változtak meg egyik napról a másikra, hanem fokozatos átalakulás figyelhető meg. Ezek alapján a vizsgált területen valószínűleg a nyersanyagot szerezhették be máshonnan, s nem a kész edényeket szállították a helyi falvakba, de az utóbbi lehetőség sem kizárható. Az eddigi leletek alapján makroszkóposan 8 csoportot lehetett elkülöníteni a fehér kerámiák között, melyek a 12. század második felétől a 14. századig keltezhetők.

A bemutatott kerámiaanyagról általánosságban elmondható, hogy az anyagválasztás, a soványítás és az egyéb munkafázisok is gyakran esetlegesnek tűnnek, ahogy a díszítésben is megfigyelhetők olykor „formabontó” megoldások.

Fémleletek

A feltárás során összesen 47 fémtárgy látott napvilágot, melyek közül 39 tárgyat Árpád-kori kerámiák kísérték, vagy valószínűsíthetően ehhez a korszakhoz köthető fémlelet. Színesfémötvözet, illetve vegyes anyagú fémtárgyak, kések, sarló, csákány, kulcsok, vaslemez, vaspánt, sarkantyú, kopjacsúcs, vaskarika és szorítólemez, vasszög, vassalak és vasolvadék, valamint egyéb kérdéses funkciójú vastárgyak is előfordulnak. A legtöbb tárgy töredékes és erősen korrodálódott, ezért az eredeti formája és mérete nem rekonstruálható. A leletek állapota

a párhuzamok keresését is megnehezítette. Amely tárgyaknál erre mégis volt lehetőség, ott többségében 12–13. századi településeken találtuk meg a hasonló leleteket – pl. a sarló, a csákány és a kulcsok esetében –, míg a sarkantyú a formai jegyei alapján a 11. század végétől, 12. század első harmadától keltezhető, de 12–13. századi párhuzama is ismert.

Kőanyag

A feltárás során összesen 113 kőből készült tárgy, illetve kőzettöredék látott napvilágot melyek közül 82 köleletet kísérték többségében Árpád-kori leletek. Utóbbiak típus szerinti megoszlást tekintve a malom- és őrlőkövek dominálnak, számban ezeket követik az amorf kőzettöredékek és kövek, majd a fenőkövek. Elenyésző számban vannak jelen a marokkövek és a kisebb méretű vagy kérdéses rendeltetésű kőeszközök, magkőből mindössze egy került elő.

Archaeozoológiai és malakológiai maradványok

Összesen 152 objektum tartalmazott valamilyen archeozoológiai, illetve malakológiai maradványt, 1403 db csont-, illetve kagylótöredék került elő a lelőhelyről. Az állatcsontanyag feldolgozása és kiértékelése a közeljövőben fog megtörténni, de az már most is látható, hogy szarvasmarha, sertés, birka, ló és kutya maradványai is előfordulnak közöttük.

Kelkezés

A szuperpozíciók és a leletanyag alapján elkülöníthető korábbi periódust (11–12. század) egy átmeneti időszak (12. század második fele – 13. század eleje) köti össze a későbbi periódussal (12/13. század fordulója – 13. század második fele / 14. század eleje). 13 épületet (1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 19, 20, 22, 26, 31, 32. ház) lehetett a korábbi periódusra, 15 házat az átmeneti időszakra (6, 11, 13, 15, 17, 18, 21, 25, 27, 28, 30, 33, 34, 37, 43. ház), 12 épületet pedig a kései periódusra keltezni (7, 16, 23, 24, 29, 36, 38, 39, 42, 44, 45, 46. ház). 5 ház nem rendelkezett leletanyaggal, illetve problémás a datálása (10, 12, 35, 40. és 41. ház). A feltárt 45 épület tehát nem egy időben állt, de periódusonként így is legalább 12–15 házzal számolhatunk a megismert településrészleten. Adataink szerint az élet folyamatos volt a faluban.

A nyersanyag, soványítás és szín alapján elkülönített kerámiacsoportok többnyire jól behatárolják a település egyes periódusait. A 11. századtól keltezhetőek a mészben gazdag nyersanyagból készült, homokos (vagy ritkábban homokkal soványított) és viszonylag finom anyagú, érdes tapintású, többnyire vörös és fekete árnyalatú kerámiák. Ezeket a 12. század végén – 13. század elején váltják le a szabad szemmel is láthatóan más, mészben szegényebb nyersanyagból készített, gyakran nagy törmelékszemesekkel soványított, a szürke és a fehér különböző árnyalataiban előforduló edények. Az eddig megvizsgált leletanyagban a legkisebb arányban a 13. század második felére – 14. század elejére utaló töredékek vannak jelen, amelyek a korábbiakhoz képest többnyire finomanyagúak, kevésbé durva soványításúak, vékonyfalúak és szürke vagy világos színűek (szürkésfehér, sárgásfehér, világosvörös), olykor tiszta fehérek. A korai periódusból eleinte kizárólag fazekakat ismerünk, csak a 12. századtól kezdődően figyelhető meg az edénytípusok gyarapodása. A korábbi és a későbbi periódus között fokozatos átmenetet

tapasztaltunk. A kerámiaanyagban látható átalakulás, bizonyos díszítésmódok továbbélése, a főbb edénytípusok változatlan jelenléte, alakjuk fokozatos változása arra utal, hogy mindvégig ugyanaz a népesség élt itt. Szintén ezt a feltevést erősítik meg néhány esetben a házak megújításának nyomai. Egynémely kerámia használati ideje a kivitelezése, formai jegyei, díszítése, illetve a párhuzamok alapján a 14. századig is kitolható, azonban kizárólag erre az időszakra keltezhető lelet nem található a leletanyagban. Mindezeket figyelembe véve a település 13. századi létezése vitán felül áll, viszont épp az ismertett körülmények miatt jelen tudásunk alapján elnéptelenedésének időpontját nem lehet pontosan meghatározni. A falu eddig feltárt részének tanúságai szerint nem mutatható ki támadás – pl. a tatárjáráshoz kapcsolódó pusztítás – nyoma, így inkább a tudatos elköltözés, elnéptelenedés lehetőségével számolhatunk.

Településszerkezet

A Zagyva és kisebb ágai ma is ott kanyarognak Jászfényszarunál, de korábban voltak vízjárta, szinte lápos területek. Ebből a környezetből emelkedett ki 2,7 m-es szintkülönbséggel az Árpád-korban is lakott homokhát. A feltárás során bemért pontok segítségével készített felszínmodellén egyértelműen kirajzolódnak a magasabb részek, ahol az objektumok többsége elhelyezkedett. Amennyire lehetett kihagyták a két magasabb terület között húzódó alacsonyabb sávot, elsősorban karámokat hoztak létre ezen a részen, és a következő gödröket, árkokat már a magasabban fekvő térszínen alakították ki. Az egyes házak elhelyezkedése sem esetleges, hanem sok esetben kifejezetten rendezett képet mutat. A korai épületek nagyjából egy északnyugati-délkeleti vonalba rendeződve követik a magasabb rész déli ívét (26, 5, 8, 3. ház), egy részük pedig ettől a vonaltól pár méterrel délebbre (22, 20, 19, 9, 2, 4, 1. ház), illetve a településrészlet északkeleti részén található (32, 31. ház). Az északnyugat-délkeleti házsorra merőlegesen a szelvény nyugati szélé mentén egy másik házsor is kirajzolódik (22, 26, 27, 30. ház), melynek épületei részben már az átmeneti időszakra tehetőek. Az átmeneti időszak épületeinél is megfigyelhető egy hosszan elnyúló, északnyugat-délkeleti irányú sor (27, 28, 25, 6, 11, 13. ház). Ennek az időintervallumnak a többi háza a települési centrum délnyugati (15, 21, 17, 18. ház) és északkeleti részein állt (43, 34, 33, 37. ház). Az átmeneti időszak és a kései periódus lakóépületei aránylag jól illeszkednek a korábbi házak által „előrajzolt” északnyugati-délkeleti házsorba, illetve újabb házsorokat alkotnak ezzel párhuzamosan (44, 42, 39, 38. ház), valamint merőlegesen (42, 43, 45. ház, valamint 38, 34, 36. ház) a feltárt településrészlet keleti-északkeleti részén. A kései periódus további épületei a települési centrum nyugati területén találhatóak (29, 24, 23, 16, 46, 7. ház), ahol esetenként a korábbi épületek helyét vették át. A leletanyag nélküli, bizonytalan korú Árpád-kori házak (41, 40, 35, 10, 12. ház) is betagozódnak az említett sorokba, ahol jellemzően az átmeneti időszakhoz és a kései periódushoz tartozó épületek övezik őket. Fentebbiek alapján egyértelműen kirajzolódik egy nagyjából északnyugat-délkeleti irányú sáv, amelynek szélessége 17 és 33 m között változik. Itt tehát egy beépítetlen, házsorok által szegélyezett utca meglétével számolhatunk. Itt tehát egy beépítetlen, házsorok által szegélyezett utca meglétével számolhatunk. Az utca déli és északi oldalát képező házak nem mind álltak egy

időben, mégis az érintett sáv mentén való soros elhelyezkedésük kirajzolja az utca vonalát. Ez is azt támasztja alá, hogy ezen a részen egy, a kora Árpád-korban kialakított és több generáción át létező utcásáv húzódott, amely fontos szempont volt a későbbi házak építési helyének megválasztásában is. Említésre méltók még azok, az Árpád-kori falu kései leletanyaggal bíró épületeit (is) metsző árokrendszerek, melyek több esetben is négyszögletes területeket kerítenek, így nagy valószínűséggel területhatároló funkciót töltöttek be. Jelenleg még kérdéses, hogy kik, milyen céllal és pontosan mikor hozták létre ezeket az árkokat, de az valószínűnek látszik, hogy a késő Árpád-korin létrejött egy újabb települési struktúra, melynek fontos elemei voltak az árokrendszerek és az általuk határolt területek.

Az Északnyugat-Jászság középkori településtörténete a régészeti és történeti adatok alapján

A 11. századtól a tatárjárásig

Az általunk vizsgált északnyugat-jászsági terület a korai Visegrád és Újvár vármegye határán, túlnyomórészt utóbbi nyugati területén helyezkedett el. A mikrorégió 10. századi, illetve 11. század eleji történetét illetően elsősorban az ebből az időszakból származó temetők és szórványleletek szolgálhatnak némi információval. Révész László munkája alapján mindössze hét korai lelőhely esik a kutatási területünkre, melyek közül hat 10. századi, egy pedig a 10. század – 12. század első harmada között folyamatosan használt temető.

Az Alföldön a kora Árpád-korban hat egyházmegye jött létre, a most vizsgált terület az egri egyházmegyéhez tartozott. A kutatási területen 11 templomos hely ismert, melyek közül 7 helység temploma létezett az Árpád-korban. Ezek között általában 2,6–6 km-es távolságok mérhetők, míg az Északnyugat-Jászság nyugati és keleti részében megfigyelhető csoportosulás között 15–17 km a távolság. A már többször említett kutatási aránytalanságok, illetve az ismert templomok egymáshoz való közelsége alapján feltehetően további templomos helyekkel is számolhatunk a jelenleg üresnek látszó részeken.

A kijelölt területen található különböző korú régészeti lelőhelyek között 35,12% rendelkezik középkori leletanyaggal. A biztosan Árpád-kori lelőhelyek esetében ez az arány 22,72%, míg a biztosan késő középkoriak vonatkozásában 15,29%. Hazánk más területeivel (Békés megye, Duna-Tisza közti homokhátság, Pest megye) összevetve az északnyugat-jászsági mikrorégió e tekintetben elmarad a többitől. A dolgozatban tárgyalt 85 lelőhely közül 55 Árpád-kori, ami 64,71%-a az összes vizsgált lelőhelynek. További 16 lelőhely esetében lehetséges, hogy Árpád-kori periódussal (is) rendelkezett, mivel ezek középkoriként feltüntetett és pontosabban nem keltezett, vagy vitatott keltezésű szórványleletek, illetve lelőhelyek. Jankovich B. Dénes településkategóriáit figyelembe véve, melyeket a Békés megyei Gyomaendrőd térségét tanulmányozva határozott meg, az általunk vizsgált területen a méret alapján szinte alig található olyan lelőhelyet, ami ne az egy hektárt meghaladó területű falu kategóriába tartozna. Még a legkisebbek is 0,8–0,9 ha körüli mérettel rendelkeznek. Ugyanakkor az Árpád-korban már biztosan létező templomos helyből jóval kevesebbet, mindössze hetet ismerünk, ami alapján

templommal nem rendelkező kisebb telepek, szállások jelenlétével is számolnunk kell. A Békés megyei vagy a Duna-Tisza közti homokhátságnál tapasztalt példához képest itt a templomos helyek körüli, kisebb méretű településekből álló „gyűrűket” sem lehet igazán kimutatni, egyedül Jászfényszaru belterületétől északkeletre látható némi csoportosulás a templom tágabb környezetében. Ez részben abból is eredhet, hogy feltehetően nem ismerjük az összes egykori templomos helyet, illetve az ezek körüli egykori településeket. Az egyes telepnyomok általában kis távolságra helyezkednek el egymástól. Még ha a távolabb lévő lelőhelyeket vesszük is figyelembe, a „következő” település akkor is legfeljebb 5–6 km-rel arrébb található, de a 1,5–3 km a jellemző. Összességében sűrűnek, de kissé aránytalannak látjuk az Árpád-kori települések eloszlását az északnyugat-jászsági mikrorégióban. Az egykori megtelepedések többnyire követik a vízfolyásokat, valamint a vízjárta területek széleit. Nemes Gerzson munkája nyomán tudjuk, hogy a Jászságot jellemző vízrajzi viszonyokból eredően az ártéri gazdálkodás már a török hódoltság előtt kimutatható a területen. Az állattartásnak kedvező, legeltetésre alkalmas vízjárta területek adta lehetőséget ki is használták az egykori lakosok, ahogy ezt az Árpád-kor tekintetében leginkább a települések területén található állatsontok, valamint az állattartásra utaló objektumok alapján érzékelhetjük.

Az Árpád-kori települések elhelyezkedését illetően megfigyeltük, hogy a vizsgált terület középső részén hiányoznak a lelőhelyek – nem csupán a 11–13. század, de a későbbi időszak tekintetében is. Kérdéses, hogy a lelőhelykoncentrációk, illetve a lelőhelymentes részek milyen mértékben állnak összefüggésben a természeti, domborzati adottságokkal, valamint az egyes területek kutatottságával. A Mikoviny Sámuel által felrajzolt későbbi úthálózat és az Árpád-kori lelőhelyek egymáshoz való viszonyát tekintve esetenként az tapasztaltuk, hogy az adott település az útvonal mentén, vagy az utak csomópontjában, illetve ahhoz közel helyezkedett el. Ez alapján feltételezhető, hogy a későbbi útvonalaknak legalábbis egy része már korábban is létezett.

Az Északnyugat-Jászságban eddig viszonylag kevés olyan korai településről tudunk, amely feltehetően nem érte meg a tatárjárást, legalábbis egyelőre nem rendelkezünk a 13. század közepénél későbbi adattal az adott településre vonatkozóan. Ezek között említhető például Jászberény–Kövér-tanya I. (86167) és Jászfelsőszentgyörgy–Lucskos rét (36099). Több olyan települést ismerünk, amelyek a tatárjárás időszakáig léteztek, azonban vagy ennek, vagy a 13. század második felében megfigyelhető belső migráció következtében megszűntek. Erre lehet példa többek között a Jászágó–Ágói-patak-part I–II. (71165; 71167), illetve a Jászberény–Négyszállás II. (28379) lelőhelyen ismert Árpád-kori település.

A 11–13. századi településeknek csupán egy kis részét tudjuk azonosítani az írott forrásokban említett helységekkel, azonban ezek neve is többnyire később tűnik fel az oklevelekben ahhoz képest, hogy régészetileg mikortól adatolt a település létezése. Kerekudvar másnéven Tyukod területét a Jászfelsőszentgyörgy–Pusztakerekudvar II. (20328) és a Jászfelsőszentgyörgy–Pusztakerekudvar (17033) lelőhelyek jelzik. Ezzel kapcsolatban az első adatunk, hogy Kerekudvart IV. Béla király Kátai Péter ételhordó-mesternek adta. Szintén korán találkozhatunk a Jászdózsa–Kápolnahalom (17035) lelőhellyel azonosítható Hajóhalom névvel

az 1271-es országgyűléshez kapcsolódóan. Az Árpád-kori Barasót – amely azonos a későbbi Borsóhalmával, melynek helyére talán a Jászberény–Borsóhalma lelőhelyen feltárt középkori ház utal – 1331-ben említik először, mint Kerekudvar határosát. Jászfényszaru–Kozma-part és Kozmadomb (38297; 69825) Szentkozmadamján emlékeit foglalja magába, ami a 15. században jelenik meg az oklevelekben. A Jászberény–Zsombékos és Necsőegyháza (58870; új lelőhely) régészeti lelőhely formájában megmaradt Necsőegyházát is csak 1449-ben említik praediumként.

A Jászság középkori településhálózatát vizsgálva azt látjuk, hogy az adott területen élők szoros kapcsolatot tartottak fenn a mai Pest és Heves megye területén élő közösségekkel. Talán az ország északkeleti és pesti területeivel való kapcsolatra utalhat az is, hogy a most vizsgált mikrorégióból ismert régészeti objektumok és leletek párhuzamait gyakran az említett régiókban leljük meg. Az Északnyugat-Jászság és az említett területek nagyjából a Budát az ország északkeleti részével összekötő útvonal mentén, illetve annak környezetében helyezkednek el. A kapcsolat ezáltal könnyen létrejöhetett az egyes területi egységek között. Ez a fajta összeköttetés azonban nem kizárólag a kereskedelmi árucikkek, hanem még inkább a különböző építészetben és kerámiaművességben megfigyelhető technológiák, illetve „divatirányzatok” ismeretének közvetítését tette lehetővé.

A tatárjárástól a jász székrendszer kialakulásáig

A 13. században több északnyugat-jászsági Árpád-kori település is megszűnt létezni. Azonban a vizsgált területen eddig nem került elő tatárjárás kori kincs- vagy éremleletet, illetve nem tártak még fel olyan, a tatár támadásra utaló nyomokat sem, mint amelyeket más területekről ismerünk. Az északnyugat-jászsági területen jelenleg számontartott 55, az Árpád-korban biztosan létező település közül 7 esetben valószínűsíthető, hogy a tatárjárás vagy a 13. századi belső migráció következtében elpusztult, illetve elnéptelenedett. Eszerint az elpusztult, elnéptelenedett falvak a 11–13. századi településeknek mindössze 12,72%-át teszik ki. A 11–13. század között fennálló települések közül 6 esetben valószínűsíthető, 9 esetben lehetséges folytonosság látszik a késő középkor viszonylatában. Ha csak az előbbi 6-ot vesszük figyelembe, akkor a korábbi települések 10,9%-a, amennyiben a lehetséges 9-et is hozzáadjuk, akkor 27,27%-a élte túl a tatárjárás időszakát. 16 lelőhely esetében – az összes biztosan késő középkori lelőhely 43,24%-a – vagy nincs Árpád-kori előzmény és újonnan jött létre a település a 14. században – esetleg később –, vagy pedig hiátussal követi az előzményeket a késő középkori periódus.

A vizsgált területen 37 lelőhely esetében számolhatunk biztosan késő középkori, olykor a kora újkor időszakában is létező településsel, ami az északnyugat-jászsági középkori lelőhelyek 43,53%-át jelenti. Ezek mellett további 16 lelőhelynél lehetséges, hogy késő középkori periódussal (is) rendelkezett. Ha csak a biztosan besorolható településeket vesszük figyelembe, akkor jelen tudásunk szerint 17 lelőhellyel (a vizsgált lelőhelyek 21,18%-a) kevesebb létezett a késő középkorban, mint az Árpád-korban. Ahogy a korábbi, úgy a 14–15. századi településhálózat is aránytalanságokat mutat az Északnyugat-Jászságban. Sok településnyom egymáshoz egészen közel, alig 1–1,5 km-re helyezkedik el, míg némelyek szórtabban, 3,5–8 km-es távolságra

fekszenek egymástól. A vízfolyások és vízjárta területek településhálózat-formáló ereje ebben az időszakban is megfigyelhető. A késő középkori lelőhelyek esetenként a későbbi utak mentén, illetve olykor a csomópontoknál helyezkednek el. Ezt összevetve az Árpád-kori települések hasonló jellegű elhelyezkedésével, valamint a kora újkori úthálózattal, valószínűsíthető, hogy bizonyos útvonalak már egészen korán kialakultak és több száz éven át nagyjából ugyanott léteztek. A lelőhelyek kiterjedése is hasonló képet mutat, mint a korábbi időszakban. A vizsgált területhez tartozó 11 templomos helyből 6 létezett a 14–15/16. század folyamán. Ezek között a legkisebb távolság 3,5 km, a legnagyobb 15,6 km.

Mind az Árpád-kor, mind a késő középkor esetében korlátozza a településhálózat rekonstruálásának lehetőségét, hogy a lelőhelyek egy részéről csupán annyi információval rendelkezünk, hogy középkori, azonban ennél pontosabb keltezésük egyelőre nem történt meg. Összesen 14 tartozik az ilyen kérdéses korú, de bizonyosan középkori lelőhelyek közé.

Az északnyugat-jászsági terület a tatárjárást követően is két vármegye határán terült el, nyugati fele Pest, északkeleti fele Hevesújvár részét képezte. Később délről beékelődött a jászok kiváltságolt területe, amelynek északi része tartozott a most tárgyalt mikrorégióhoz. A Jászság lakosainak körében mindmáig meghatározó történelmi aktusnak számít a jászok Kárpát-medencébe történő beköltözése, amely témánk szempontjából is figyelmet érdemel. A jászok beköltözésének problémakörével kapcsolatban az elmúlt két évszázadban számos kutató megnyilvánult, ami által újabb kutatási irányok kerültek a téma iránt érdeklődő történészek, nyelvészek és régészek látóterébe. Hosszú évtizedeken át nagyjából egységesen fogadta el a kutatás a feltevést, amely szerint már a 13. század közepén visszatérő kunokkal együtt jászok is érkeztek hazánk területére, míg más vélemények szerint nagyobb létszámban csak a 14. század folyamán költöztek be. Jelen összefoglalásban nincs lehetőségünk a jász beköltözéssel kapcsolatban született számos kutatói vélemény részletes tárgyalására – melyeket a disszertációban ismertettünk –, ezért itt csak az ezek alapján levont következtetéseinket adjuk közre. A történészi érveket – így többek között a jászok oklevelekben történő megjelenését és annak korábbi hiányát, a birtokviszonyokkal kapcsolatban megfogalmazott szempontokat – megfontolandónak, s többnyire elfogadhatónak tartjuk. Régészeti oldalról a jász emlékek kutatásában jelenleg kizárólagos forrásként értékelhetők a temetők, illetve azok a kisebb településrészek, melyek Selmeczi László munkássága nyomán láttak napvilágot. A jász beköltözés időpontját illetően – a történelmi és régészeti adatokat is áttekintve jelenleg úgy véljük, hogy a jászok beköltözése nem egyszerre és nem azonnal tömeges formában, sokkal inkább több etapban, kisebb-nagyobb csoportokban történhetett. Elképzelhető, hogy már a 13. század második felében – végén érkeztek hazánkba jászok a kunoktól függetlenül Moldvából, Havasalföldről esetleg az Al-Duna bulgáriai oldaláról, azonban a forrásokban való szerepeltetésük hiánya is utalhat arra, hogy ha jöttek is, olyan elenyésző számban, hogy nem volt indokolt a külön megnevezésük. Beköltözésük tehát feltehetően nem egy egyértelműen körülhatárolható, adott időpontban lezajló, egyszeri esemény, sokkal inkább egy elnyújtott, változó ütemű folyamat lehetett, s talán ezért sem találunk erre vonatkozó utalást a forrásainkban. A dolgozatban

áttekintett régészeti és történeti adatok is azt mutatják, hogy a tatárjárás pusztító hatása ellenére az élet nem szűnt meg teljesen a Jászság területén, nem tűnt el minden település, maradtak még magyar lakosok a területen, illetve újabb falvak is létesültek. Mindezek mellett az 1271-es hajóhalmi országgyűlés alapján is arra következtethetünk, hogy a 13. század második felében aligha szállták meg jászok tömegesen ezt a területet. Pusztán azért, mert valahol a későbbi Jászság területén a tatárjárást követően helyreállítások történtek, vagy épp új település jött létre, még nem köthetjük ezeket automatikusan a jászokhoz. A 14–15. század vonatkozásában már jobban összekapcsolhatók az írott forrásokban említett helységek és a régészeti lelőhelyek, ami biztosabb fogódzópontra adhat e tekintetben. Ugyanakkor települési szinten a jászok jelenléte jóformán kizárólag az okleveles adatok alapján lenne kimutatható, mivel régészeti módszerekkel – mármint csupán egy-egy településnyom objektumait és leletanyagát figyelembe véve – ez a kérdés többnyire kevésbé vizsgálható vagy eldönthető. Így viszont maradnak az írott forrásokban megőrzött adatok, miszerint a 14. század első harmada előtt nem találkozunk jászokkal a Magyar Királyság területén. Ettől függetlenül a korábbi hipotézisek, illetve a négyszállási temető alapján több kutató is elfogadja a jászok tatárjárást követő, esetleg a kunokkal együtt történő beköltözésének és jászsági letelepedésének lehetőségét. Látható, hogy a történeti és a régészeti kutatás eredményei között olykor még mindig vannak hézagok és ellentmondások, valamint a témában megjelent újabb publikációk is jól mutatják, hogy a vita még javában tart, sőt, most kapott újabb lendületet. Meggyőződésünk, hogy a jász beköltözés kérdésének tisztázását elősegíthetik majd a további kutatások, mivel pillanatnyilag viszonylag csekély történeti és régészeti adat áll rendelkezésünkre, melyek véleményünk szerint nem teszik lehetővé az egyértelmű, vitán felül álló állásfoglalást az adott kérdésben.

A 13. század közepe és a 14. század vége közötti időszak településhálózatát abból a szempontból is vizsgáltuk, hogy a korábbi, Árpád-kori települések túléltek-e a tatár támadást, illetve az újabb települések ezekhez képest hol, hogyan és kik által jöttek létre. Ezek alapján öt települési csoportot különítettünk el az adott mikrorégió területén. Ezek a csoportok a jelenleg ismert – olykor szórványos és változó pontosságú – adatok alapján körvonalazódnak előttünk, így a későbbi kutatások minden bizonnyal árnyalni fogják ezt a képet. Az első csoportba sorolhatók azok az Árpád-kori falvak, amelyek elpusztultak a tatárjárás során, és sem a helyi lakosság, sem a jászok által nem éledtek újjá – pl. Jászágó–Ágói-patak-part I–II. (71165; 71167). A második csoportot képezik azok a magyar – a jászok által később sem lakott – települések, amelyek túléltek a tatár támadást, vagy azt követően újjátelepültek, illetve a szükséges részeket újjáépítették – pl. Jászdózsza–Kápolnahalom (17035). A települések harmadik csoportját alkotják azok a jász szállások, amelyek több, a tatárjárás idején elpusztult vagy elhagyatott település területét is magukba olvasztották, vagy korábbi középkori településen jöttek létre. Ez esetenként egyfajta kontinuitásnak is tekinthető, amit jól szemléltet a korábbi templomok és temetők jászok általi, folytatólagos használata – pl. Négyszállás. Egy speciális eset, amikor volt Árpád-kori előzmény az adott területen, majd a jászok hoztak létre egy szállást, ahova később magyarok települtek – ilyen volt Berény, ahol a későbbiekben elkülönült a magyar és a jász lakossággal rendelkező

városrész. A negyedik csoportba sorolhatjuk azokat a szállásokat, melyek a jáász betelepülés által jöttek létre, tehát kezdettől fogva jáász települések. Ezeknél több esetben is megfigyelhető, hogy a környéken volt korábbi, Árpád-kori település, amely elnéptelenedett vagy elpusztult, azonban az új jáász szállást nem annak helyén, hanem attól függetlenül, kicsit távolabb hozták létre – pl. Jáászágó–Középkori Ágó (93883). Az ötödik csoportot azok a települések alkotják, amelyek a középkor folyamán végig magyar helységként léteztek, s csak a 16. században foglalták el az addig magyarok által lakott települést a jáások. Többek között a most vizsgált mikrorégióval nyugatról határos részen létező Szentgyörgy sorolható ide, ami a török foglalás után elnéptelenedett, s amit feltehetően még 1558 előtt birtokba vettek a jáások.

A mongol támadás utáni újjáépítéseket, átalakulásokat követően a 14. századra újabb közigazgatási szervezetekkel gyarapodott az Alföld, ezek közé tartozott a kunok és a jáások szállásterülete is, ahol a 14. század közepétől a ferences rend végzett térítő tevékenységet.

A forrásokban említett középkori települések egy részét nagy biztonsággal sikerült lokalizálni az elmúlt évtizedek történeti és régészeti kutatási eredményeinek köszönhetően, ezek közé tartozik Szentkozmadamján / Kozmadamjáászszállás – megfelelője Jáászfényszaru–Kozmapart és Kozmadomb (38297; 69825), Ágó – megfelelője Jáászágó–Középkori Ágó (93883), Hajóhalom – megfelelője Jáászdózsa–Kápolnahalom (17035), Négyászallás – megfelelője Jáászberény–Négyászallás / Négyászallás I. (25476), illetve Jáászberény–Négyászallás II. (28379) és Kerekudvar – megfelelője Jáászfelsőszentgyörgy–Pusztakerekudvar II. (20328). Az Árpád-korban létező, a késő középkorban pedig eladományozott praediumként megjelenő Necsóegyháza helye is ismert – megfelelője Jáászberény–Zsombékos és Necsóegyháza (58870; új lelőhely). Feltételesen sikerült azonosítani, de még mindenképpen további kutatást igényel Bény / Bénye elhelyezkedése. A mai település alatt helyezkedhet el, ezért a középkori település vizsgálata nehézséget okoz Fényszaru, Árokszállás, Dózsa és Berényszállás esetében. Míg néhány további helységet csak megközelítőleg tudunk felhelyezni a térképre (Barasó / Borsóhalma, Pusztamonostor / Papmonostora).

A 14–15. század fordulóján a falvak egy része városhellyé vált. A 13. században országgyűlésnek helyet adó Heves megyei Hajóhalom a 14. században vásártartási joggal bírt, Kubinyi András városfejlődéséről és vásárhálózatról szóló könyvében hiányos adatú, besorolhatatlan központi helyként jelenik meg. A vizsgált terület esetében már korábban is fontos szerepet betöltő Berényt / Berényszállást / Jáászberényt a Jáászszágon belüli centrális elhelyezkedése segítette abban, hogy központi feladatkört lásson el. Kubinyi András a részleges városfunkciót ellátó mezővárosok közé sorolta.

Habár a 15. század első felében, Zsigmond király uralma alatt már több jáászági – jáász és nem jáász – településsel találkozhatunk az írott forrásokban, ezek alapján is tapasztalhatjuk, hogy ekkor még korántsem fejeződött be a településhálózat kialakulása. Erre inkább csak a török hódoltság kezdetén került sor. A vizsgált területen létesült korai jáász települések – Árokszállás, Berényszállás, Fényszaru, Négyászallás – után a 15. században újabb szállások, birtokok, puszták jelentek meg. Ezek között említhetjük Ágót, Borsóhalmát, Dózsát, Necsóegyházát,

Szentkozmadamjászallást és Újfalut. A középkor végén a vizsgált területen biztosan jász település volt Fényszaru, Ágó, Árokszallás, Négyszallás és Dósa / Dózsa; jász alapítású volt, részben magyar lakossággal bírt és jász székként működött Jászberény. Bagi Gábor a jász települések listáját még Borsóhalmával és Necsőegyházával egészítette ki. Emellett nem jász birtoktestként létezett Pusztamonostor és Kerekudvar, Kozmadamjászallást pedig jász származású nemesek birtokolták.

Jelentős átalakulás ment végbe a jászok szervezetében a 14–15. század fordulóján: a katonai funkciót betöltő, nomád eredetű nemzetségi szervezet egy uradalmi gazdálkodásra épülő, feudális területi jellegű igazgatás, a székkendszer váltotta fel. Berényszallás, Négyszallás, Árokszallás és Fényszaru székek együtt alkothattak egy széket (*sedes*), amit az állandó együttes előfordulásuk is jelez az írott forrásokban – ahogy ezt már több kutató is megállapította. Tóth Péter véleménye szerint az is elképzelhető, hogy a 15. században nem egy, hanem két területi szervezetből állt a Jászság, mely két egység a kapitányi hivatal által volt összekötötésben. Az egyik egységet képezhette Berényszallás, Négyszallás, Árokszallás, Fényszaru, Ágó, a másikat pedig Apáti, Kisér Alsószentgyörgy, Ladány és Újszász, vagyis a mai Jászság keleti-délkeleti része alkothatta. A hatáskörük alá tartozó terület mérete alapján úgy véljük, hogy az általunk vizsgált északnyugat-jászsági területen egykor létező, négy székként megjelenő szállás egyetlen jász széket alkotott. Az okleveles adatokat figyelembe véve a jász szék a 15. század második harmada folyamán alakulhatott ki, a század közepe táján már biztosan létezett. Habár a Jászság a középkorban nem tekinthető egy homogén, összefüggő területnek, a jász szék kialakulása lehetővé tette, hogy a sajátos közigazgatási egysége létrejöjjön.

Tematikus szerzői bibliográfia

Bíró Gyöngyvér: Árpád-kori teleprészlet Jászfényszaru–Szőlők-alján / Part of a settlement from the Árpadian Age in Jászfényszaru–Szőlők-alja. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Iuvenum Sectio Archaeologica. Tomus I* (2013) 144–171.

Bíró Gyöngyvér – Fintor Krisztián – Raucsik Béla – Wolf Mária – Tóth Mária: Jászfényszaru–Szőlők-alja lelőhelyről származó Árpád-kori kerámiák archeometriai vizsgálata. / Archaeometrical Analysis of Árpadian Age Ceramics from Jászfényszaru–Szőlők-alja. *Archeometriai Műhely XI/1* (2014) 27–38.

Bíró Gyöngyvér: Többretegű Árpád-kori település Jászfényszaru–Szőlők-alján / Multi-layered Árpád Age Settlement at Jászfényszaru–Szőlők-alja. In: Rác Tibor Ákos (szerk.): *A múltnak kútja. Fiatal középkoros régészek V. konferenciájának tanulmánykötete.* / *The Fountain of the Past. Study Volume of the Fifth Annual Conference of Young Medieval Archaeologists.* [Ferenczy Múzeum kiadványai, A. sorozat: Mongráfiák 3.] Szentendre : Ferenczy Múzeum, 2014. 113–131, 385–397, 454.

Bíró Gyöngyvér: Egy Árpád-kori település Jászfényszaru–Szőlők-alján. / Eine Árpádenzeitliche Siedlung in Jászfényszaru–Szőlők-alja. *Móra Akadémia Szakkollégiumi Tanulmánykötet – Szakkollégiumi Füzetek 1* (2014) 274–290.

Bíró Gyöngyvér: Árpád-kori fenékbélyeges kerámiák Jászfényszaru–Szőlők alján. Észrevételek a fenékbélyeges edények kérdéséhez / Arpadenzeitliche Keramiken mit Bodenstempel in Jászfényszaru – Szőlők alja. Bemerkungen zur Frage von Keramiken mit Bodenstempel. In: Szöllősy Csilla – Pokrovenszki Krisztián (szerk.): *Fiatal Középkoros Régészek VI. Konferenciájának Tanulmánykötete.* / *Study Volume of the 6th Conference of Young Medieval Archaeologists.* [A Szent István Király Múzeum Közleményei 51.] Székesfehérvár : Szent István Király Múzeum, 2015. 79–98.

Bíró Gyöngyvér: Egy Árpád-kori településrészlet házai és településszerkezete Jászfényszaru határában / The buildings and settlement layout of the Árpadian Age settlement excavated at Jászfényszaru – Szőlők alja. *Archaeologiai Értesítő* 140 (2015) 149–176.

Bíró Gyöngyvér: A mai Jászfényszaru területe az Árpád-korban. In: Gulyás András Zoltán (szerk.) – Tóth Tibor (társszerk.): *A Jászság kapuja, Jászfényszaru. Régészeti tanulmányok Jászfényszaruról.* Jászfényszaru : Jászfényszaruért Alapítvány, 2019. 134–154.

Bíró Gyöngyvér: Adatok az Alföld 12–14. századi edény-művességéhez. Fehér kerámiák Jász-Nagykun-Szolnok megyében / Data on the 12th–14th Century Pottery of the Great Hungarian Plain White Ware in Jász-Nagykun-Szolnok County. In: F. Kovács Péter – Kelemen Angéla – Tárnoki Judit (szerk.): *Évezredek a Közép-Tisza mentén. Kapcsolatok és hálózatok.* [Szolnoki Régészeti Tanulmányok 2.] Szolnok : Damjanich János Múzeum, 2021. 164–178.

MTMT azonosító: [10037057](https://mek.oszk.hu/10037/057)